

חינוך, השכלה גבוהה וכניסה לשוק העבודה במזרח- ירושלים/ אחמד אסמר

סיכום הרצאה בפני [פורום ירושלים](#), מכון ירושלים למחקרי מדיניות, 7.12.2017

ד"ר אמנון רמון (פתיחה):

לאחר מלחמת ששת הימים נעשה ניסיון לכפות על בתי-הספר העירוניים-ממשלתיים במזרח-ירושלים את תכנית הלימודים הישראלית, ניסיון שבשל. עד שנת 1975 עברו כל בתי-הספר העירוניים במזרח-ירושלים ללמוד לפי תכנית הלימודים הירדנית ולהיבחן בבחינות התווג'יהי, שאיפשרו להם להתקבל לאוניברסיטאות בארצות ערב ובהמשך בגדה המערבית. ניסיון של מספר קטן של סטודנטים מזרח ירושלמים, שלמדו לפי תכנית הלימודים הישראלית, ללמוד באוניברסיטה העברית לאחר מלחמת ששת הימים, לא עלה יפה. החל משנת 1994, עם ייסודה של הרשות הפלסטינית, עברו בתי-הספר העירוניים במזרח ירושלים ללמוד לפי תכנית הלימודים הפלסטינית שמבוססת עד היום במידה רבה על התכנית הירדנית. לאחרונה אנו עדים לשינויים בתחום חשוב זה – כפי שנשמע מאחמד אסמר – ובהם נעסוק בפגישה זו.

[אחמד אסמר:](#)

אני עובד כיועץ אקדמי במשרד הקבלה של האוניברסיטה העברית. לפני כן לא היו יועצים אקדמיים דוברי ערבית, דבר שיצר קושי רב עבור סטודנטים דוברי ערבית בקבלה ללימודים לתארים השונים. הקושי של המועמדים מתחיל כבר בתקופת התיכון. בחינת התווג'יהי מעמידה את התלמידים הפלסטינים בפני תקופה קשה, בה כל הבחינות מרוכזות בחודש יוני, ובתקופה הקצרה הזו על התלמידים להיות מרוכזים בבחינה. במשך השנים הפכה בחינת התווג'יהי לבעלת משמעות חברתית, כאשר בעבר הלא-רחוק היו מפרסמים את תוצאות הבחינה באופן פומבי בעיתונים וברדיו. כיום עדיין נוהגים לציין בחגיגות וזיקוקים את הצלחות התלמידים בבחינה, שיש לה משמעות חברתית רבה. המבחנים נערכים במספר מסלולים: טבע, רוח (שני המסלולים הפופולריים ביותר), מקצועי, מסחר ושרעי (דת). בשנת 2014/15 ניגשו בשטחים כ-79 אלף תלמידים לבחינה, ו-62% מהם

עברו אותה בהצלחה. בירושלים עוברים כל שנה כ-6,000 תלמידים את הבחינה. מערכת בחינות התווג'יהי נחשבת לקשיחה מאוד. היא מאופיינת בתקופה קצרה של בחינות אשר יוצרת לחץ בקרב הנבחנים, ובהתחשבות מועטה בתלמידים לקויי למידה. יש בה מרכיב חזק של שינון. הבחינה עצמה מקיפה מספר נושאים מצומצם מאוד, ומחסור במשאבים אינו מאפשר לתלמידים ללמוד במסלול מקצועי או טכנולוגי. [תחומים אלה לא מפותחים בחינוך המזרח ירושלמי].

בפני התלמידים הפלסטינים במזרח ירושלים עומדת דילמה: מחד, אם הם ייגשו לבחינות הבגרות הישראלית, אפשרויות ההתקדמות שעומדות בפניהם בשוק העבודה הישראלי תהיינה רבות יותר. מאידך, עניין הבגרות הישראלית נתפס כעניין לאומי וזהותי שקשור למאבק על הריבונות בירושלים. כיום, יש כ-19 בתי-ספר במזרח-ירושלים בהם יש מסלולים לבגרות ישראלית לצד הבגרות הפלסטינית-ירדנית. מבחינה חברתית, התלמידים אשר נתפסים כחלשים יותר (ברמה הלימודית שלהם) הם אלה הניגשים לבחינת הבגרות הישראלית (למעט בבית צפאפה). יש מגמה של הרשויות הישראליות להעביר יותר תלמידים לבגרות הישראלית אבל יש לא מעט קשיים – מעבר לעניין הלאומי-זהותי. אחד מהם הוא שהמורים במערכת החינוך במזרח-ירושלים לא עברו הכשרה מספקת בכדי ללמד לבגרות הישראלית, אלא לתווג'יהי. הרוב הגדול של התלמידים במזרח ירושלים נבחנו אפוא בבחינות התווג'יהי. תלמידים המעוניינים להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל צריכים, אם כן, להשלים בגרויות על פי התכנית הישראלית (בבתי ספר אקסטרניים) או לפנות להכרה בבחינות הבגרות של התווג'יהי שעברו. במזרח-ירושלים פועלים מספר מרכזי לימוד להשלמת בגרויות, אך אלו לעיתים קרובות אינם מכסים באופן מלא את כל יחידות הלימוד הדרושות לקבלת בגרות ישראלית והמועמדים לתואר בוגר הרוצים להתקבל לאוניברסיטה העברית מגלים כי הם אינם עומדים בדרישות האוניברסיטה. תלמידים ממזרח-ירושלים אינם מכירים את דרישות הקבלה, ולא מודעים לכך שלפעמים עדיף לנסות ולהתקבל באמצעות בחינת תווג'יהי (המוכרת על ידי האוניברסיטה העברית כ"בגרות זרה") בשילוב עם ציון פסיכומטרי מאשר להתחיל מהתחלה ולהשלים בגרות ישראלית חלקית, שתדרוש מהם ציון גבוה בפסיכומטרי.

מרבית בוגרי התיכון הפלסטינים ממזרח-ירושלים ממשיכים את לימודיהם הגבוהים באוניברסיטאות פלסטיניות, בעיקר באל-קודס ובביר-זית. באוניברסיטת אל-קודס לומדים כ-13,000 סטודנטים, מתוכם כ-9,000 ירושלמים. תחומי הלימוד המרכזיים בשנת הלימודים 2017/18 היו ספרות, משפטים וחינוך. הבעיה המרכזית היא שתואר מאוניברסיטת אל-קודס אינו מוכר על ידי משרד החינוך מפני שהאוניברסיטה, לה יש קמפוסים בתוך השטח המוניציפלי של ירושלים, אינה נמצאת תחת פיקוח של המועצה להשכלה גבוהה בישראל (המל"ג). לעומת משרד החינוך, האוניברסיטה העברית החלה

להכיר החל משנת 1998 בתואר בוגר מאוניברסיטת אל-קודס לקבלה לתארים מתקדמים. לעומת זאת, משרד החינוך מכיר בתואר מאוניברסיטת אל-קודס הפתוחה, בעוד האוניברסיטה העברית אינה מכירה בתארים אלו.

באוניברסיטה העברית לומדים היום כ-610 סטודנטים ממזרח-ירושלים, ועוד כ-210 סטודנטים נמצאים במכינה, שם צמח מספר הסטודנטים מכמה עשרות בודדות לפני שנים ספרות. במכללת הדסה גם חל גידול משמעותי, מספר הסטודנטים ממזרח-ירושלים הוכפל בתוך שנתיים. גם בבצלאל גדל מספר הסטודנטים והמועמדים שניגשו למכינה. אחת הסיבות המרכזיות לכך הינן תכניות עידוד של משרד ראש-הממשלה ועיריית ירושלים (בעקבות החלטת הממשלה מיוני 2014, המאפשרות לסטודנטים לימודים בשכר לימוד מסובסד (בין 2,000 ל-6,000 ש"ח במקום 25,000-30,000 ש"ח). לאחר החלטת האוניברסיטה העברית לקבל מועמדים רק על סמך בחינת התווג'יה (בנוסף למבחני שפה בעברית ואנגלית), מספר המועמדים שמימשו את קבלתם לאוניברסיטה ממזרח-ירושלים כמעט ושילש את עצמו. התחומים המרכזיים אליהם ניגשים סטודנטים ממזרח-ירושלים ללמוד באוניברסיטה העברית היו הוראה וחינוך, מדעי הרוח והחברה, סיעוד (בגלל הביקוש הגבוה למקצוע וסף הקבלה הנמוך) ומדעי הטבע (ביולוגיה, פיזיקה ומתמטיקה ואף מדעי המחשב). בשלוש השנים האחרונות לא התקבל אף מועמד ממזרח-ירושלים ללימודי רפואה, רפואת-שיניים או ריפוי-בעיסוק, ובפקולטה למשפטים לומדים רק שלושה סטודנטים.

החסמים המרכזיים העומדים בפני סטודנטים ממזרח-ירושלים הם הקושי למעבר משיטת הלימוד של התווג'יה, המתבססת על שינון, אל שיטת הלימוד האוניברסיטאית האמורה להקנות כלי חשיבה. ישנו במזרח ירושלים חוסר ידע והיכרות עם מערכת ההשכלה הגבוהה הישראלית. ישנם סטריאוטיפים שגויים על הלימודים הגבוהים (שכר לימוד יקר, חשש מבחינות הפסיכומטרי), ישנם קשיי תקשורת עם המרצים והסטודנטים האחרים וקליטה של השפה העברית. לסטודנטים ערבים יש קושי לפנות באופן אישי אל המרצה, לשאול שאלות או לגשת אליו לאחר תום השיעור.

לאחר תום הלימודים, על בוגרי התארים באוניברסיטאות הפלסטיניות להחליט כיצד להמשיך: האם למצוא תעסוקה בשוק העבודה הפלסטיני, ללמוד לתואר נוסף במוסד ישראלי, ללמוד עברית או להצטרף לשוק העבודה הישראלי במקצועות שלעיתים אינם הולמים את השכלתם (למשל עבודות בנייה וניקיון). נשים פלסטיניות משכילות ימנעו כמעט לחלוטין מלעבוד בשוק העבודה הישראלי. לפלסטינים בוגרי מוסדות ישראליים יש אמנם יותר סיכוי למצוא עבודה בשוק העבודה הישראלי, אך עדיין קיימת 'תקרת זכוכית', אשר מונעת מהם להתקדם מעבר לנקודה מסוימת ([לעניין זה ראו המחקרים שלי ושל מריק](#)).

[שטרן בנושא תעסוקה](#)). על מנת להמשיך ולעודד השתלבות הן במערכת ההשכלה הגבוהה והן בשוק העבודה, אני ממליץ לעודד לימודי עברית בתיכון, במכינות ובמסגרות אחרות. יש להכשיר בוגרי אוניברסיטאות פלסטיניות בשפה העברית ולגוון את תחומי הלימודים בתיכון כדי לאפשר לימודים במוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל. תגבור לימודי העברית במסגרות שונות לאחר לימודי התיכון יקל על הבוגרים המעוניינים להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה הישראלית ויש להניח שיעורר פחות התנגדות מהכנסת תוכנית הלימודים הישראלית לבתי הספר במזרח ירושלים.